

КОТЛЯРЕВСЬКИЙ І ЄГО „ЕНЕЇДА”.

Відчит проф. Д-ра Стефана Смаль-Стоцького на науковій академії дня 1-ого падолиста 1898.

Сто літ тому назад появилася книжка, і та книжка по 100 роках заставила нас з усіх сторін Руси-України зібратися нині тут, аби відсвяткувати, як уміємо найвеличавіше, сю велику пам'ятку в життю руського народу. Мусить же се бути важка книжка! І справді!

Енеїда Котляревського се епохальне явище в розвитку Руси-України, вона лягла кріпкою підвалиною для нашої новітньої літератури, вона стала могутнім завдатком нового культурного духового життя Руси. Енеїдою починаєся нова доба в історії руської літератури, письменство наше пішло иншою новою течією, житє духове Руси по повини, якою залили Русь-Україну різні події історичні і культурні, найшлося в новім руслі.

Не хочу тут розбирати тих різних історичних і культурних подій, цілого ряду тих світових думок, з котрими Енеїда стоїть в більшій або меншій звязи причиновій, а бажаючи віддати нині заслужену честь самому її авторови і вплести і від буковинської Руси скромненьку квіточку в вінець слави Котляревського, витаю духом при самій таки Енеїді; вона мені сама про себе вимовніше говорить, вимовніше і ліпше свідчить, ніж всякі инші свідощтва і докази, взяті зпоза неї.

За довгий час 17-го і 18-го віку, як тягнув з півночі дуже холодний вітер на Русь-Україну, а мороз зціпив все і густа мрака оповила Русь, житє духове Руси меркло, марніло, ниділо, нівечилося. Чужа погань насила скрізь на нашу країну, придавлюючи

і убиваючи питомі моральні і інтелектуальні пориви так, як той бурян своїм ростом заглушує добру рослину. Настав моральний і культурний занепад на Русі.

Саме в пору являє ся рідному народови на ратунок від за-непаду Еней, свій чоловік, хоч і не по нашому зветь ся. Оттак за довгий час темряви насіла на Русь чужина, що свій чоловік мусить прибирати чуже імя, аби его свої за свого прийняли.

Перша робота ратунку рідної країни починає ся тим, що згортає ся з верхи всю мерзість, всю погань, всю гниль, які за довгий час пітьми духової нагромадили ся на руській країні, починає ся моральним уздоровленем, як се зробив одинокий тоді живий паріст ослабленого руського духа Іван Котляревський в своїй Енеїді.

І скаляне лице нашої країни немов умило ся. Зі споду виринає тоді, неначе та русалонька прегарна і непорочна, дівчина Наталка. І диво стало всім: під скорупою всякого зверхного калу збереглась так незаражено і непорочно добра душа народу. Нарешті сам Чарівник Котляревський, розкривши обезображене обличчя України, найшовши і показавши непорочне серце люду, бере ся своїх чужиною здеморалізованих земляків на учати, щоб від тепер вже більше ніколи не забували, якого вони роду, почитали матір свою, не презирали рідних своїх, не обижали нікого, бо се початок всякого поступу.

Отсе є епохальне значінє Енеїди і других творів Івана Котляревського; длятого то з Енеїдою Котляревського найшлось духове житє Руси-України в иньшій, новій руслі.

А тепер пригляньмо ся ближе самій Енеїді.

Сюжет Енеїди взятий, правда, з чужої пиви, та се марниця. Річ в тім, що він оброблений з таким великим талантом, що сила єї не увяла до сегодня. Живучість і свіжість сего монументального твору лежить в тім, що Котляревський, хоть на чужім сюжеті, замінивши чужі типи, звичаї і обичаї українськими, умів нам дати правдиво національну поему. Енеїда Котляревського і своїми провідними думками і своїм артистичним виконанем займає між творами нашої літератури одно з найперших місць.

Провідною думкою Котляревського при написаню Енеїди було безперечно, виставити на сьміх хиби всіх верств суспільности на Україні, особливо-ж висших слоїв — бо правду сказавши, мужиками-крепаками, що не мали тоді значіня в публичному житю, він найменше займає ся. Тим

чином рад був Котляревський тоті хибі викорінити а суспільність, особливо морально, обновити.

До того вибрав він собі як найвідповіднійший спосіб — перелицювати Енеїду на український лад, бо так міг він все висказати широко, рішучо а притім так, щоб не лиш не стягнути на себе лютя супостатів України, але ще і промовити переконуючим теплим, щирим, веселим українським словом до їх розуму і серця. Вибір той зробив Котляревський зовсім свідомо, — кажу се з натиском, бо годі припустити, щоб такий талант, як Котляревський, писав свій найбільший твір несвідомо ціли. Вибір сей пав на Енеїду може і задля того, що Котляревський, запізнавши ся з сюжетом Енеїди, а чуючи в собі творчу силу, рад був показати, що з таким сюжетом перенятим з всесвітної літератури годен зробити геній українського народу. Судячи по знаних нам мотивах, які спонукали Котляревського написати Наталку Полтавку і Москаля Чарівника, можна сміло припускати подібний мотив і до написаня Енеїди.

І певно, нічо не надавало ся ліпше до переведеня провідної думки Котляревського, як саме перелицьоване Енеїди.

В руках поганських богів, над котрими старшував Зевс, спочивала, як се представлено в Вергілієвій Енеїді, доля всіх людей. Оден або другий чоловік міг бути невдоволений тим, що і як боги робили, міг називати їх правліне несправедливим, і ходити своїм розумом, але такі смільчаки ставали трагічними героями, бо боги поставили таки на своїм. Вони ділили ся на висших і низших, одні підходили ближше до Зевса, другі держались оподаль, а що вони були посвоячені з людьми, і коли одні помагали тим а другі иньшим не після якихсь справедливих заслуг, але після своєї уподоби, то межі ними були вічні інтриги, сварні і колетнеча, так що аж сам Зевс мусів в річ мішати ся. А що і він сам не знав всего добре, а спускав ся на те, що ему донесли, то і він робив справу, як попало. Вглянувши глубше в ту систему, можна найти велику подібність межі поганськими богами а керманичами деспотичної держави. Так як Зевс поступає собі не оден самодержець; низші боги відповідають цілком докладно ріжним високим чиновникам, а все кропить ся на звичайних людях.

В такому зміслі представлені боги в Котляревського Енеїді, чим автор звернув річ до дійсности і в такій формі виткнув такі хибі, яких в иньшій формі годі було безкарно виткнути. Тут ви-

передив Котляревський величні образи Шевченка в Сні, Кавказі і т. д. і Гоголевого Ревізора.

Та не лиш самі висші і низші керманчі жита суспільного були предметом его сатири; він сягнув також в нарід, що складав ся з мужиків-крепаків та з шляхти, котра хйба самим лише мастрком від них відріжняла ся.

Аби се доказати, пригляньмо ся ближше, як Котляревський переводить свою провідну думку в головнійших типах своєї Енеїди.

Зевс се вірний образ лихого самодержця, котрому і не в голові его обовязки. Він уживає роскошів, особливо-ж не без міри. Зевса окружають не ліпші боги, котрі про око ніби то і слухають і боять ся его, а поза плечима з него сьміють ся, межи собою інтригують, сварять ся, а зовсім не дбають о то, щоб справедливо управляти. Всі вони пянюги, перекупні, люблять женихати ся. Нептуна називає Еней дряпичкою-деруном, всім їм обіцяє Еней подарунки.

Пречудно характеризує богів сам таки самодержець Зевс на отсім місци Енеїди (початок VI части):

Зевес моргнув як кріль усами,
Олимп мов листик затрусивсь;
мигнула блискавка з громами
Олимський потрух взворушивсь.
боги, богині і півбоги
простоволосі, босоногі,
біжать в Олимську карवासар.
Юпітер гнівом розпалений
влетів до них мов навіжений
і крикнув, як на гончих псар:

Чи довго будете казирись
і стид Олипові робить,
що день проміж себе сваритись
і смертних з смертними тровить?
Поступки ваші всі не божі,
ви на сутяжників похожі
і раді мордувать людий.
Я вас із неба поспихаю
і до того вас укараю,
що пасти будете свиний.

А вам Олимські зубоскалки,
моргухи, дзиги, фіглярки,

березової дам припарки,
 що довго буде вам в тямки.
 Ох ви, на смертних дуже ласі,
 як Грек на Ніженьські ковбаси!
 Все лихо на землі од вас.
 Чрез ваші зводні женихання
 не маю я ушановання.
 Я намочу вас в шевський квас.

Або оддам вас на роботу,
 запру в смирительних домах,
 там виженуть із вас охоту
 содомить на землі в людях.
 Або я лучшу кару знаю.
 Ось як богів я укараю!
 Пошлю вас в Запорожську Січ.
 Там ваших каверз не вважають,
 жінок там на тютюн міняють,
 в день п'яні сплять, а крадуть в ніч.

Не ви народ мій сотворили,
 не хист создать вам червяка.
 На що-ж людей ви роздрочили?
 Вам нужда до чужих яка?
 Божусь моєю бородою
 і Гебиною пеленою,
 що тих богів лишу чинів,
 які тепер і т. д.

Хоть тут Зевс так дуже розходив ся, то звичайно він лиш ненароком споглядає на землю, а побачивши нелад, сердить ся: особисті роскоші єму важнійші ніж загальне добро, тому то він перше допиває кубка, а аж потім відповідає на просьби богів.

Кілько то таких більших і меньших, висших і низших керманців державних було тоді не лиш в Росії, але і в цілій Європі, котрим повірена була управа народами і їх частинами, а вони дбали лише про себе?! І Котляревський змалювавши такий образ бога-керманця представив всесвітний тип правителя свого часу.

Відповідно тому заховують ся і низші боги, як ми бачили, перекупні в загальних справах (як Нептун); а Еоль то образ чистого бюрократа-канцеляриста, що ніби то і вимовляє ся, що не може зробити, що се, мовляв, годі, але за заплату все таки обіцяє постарати ся, без огляду на те, чи просьба оправдана, чи ні.

Найгірше-ж там водить ся в державі, де жінки своїми примхами впливають на справи державні. Котляревський в таких разях не великий приятель жінок. Він виражає ся не на однім місці:

Коли жінки де замішались
і їм ворочати дадуть,
коли з розказами втаскались
та пхиканя ще додадуть,
прощайсь на вік тогді з порядком,
пішло все к чорту неоглядком,
жінки поставлять на своє.

А вплив їх малює такими словами:

Коли чого просити має,
то добрий одгадає час
і к чоловіку пригніздить ся,
прищулить ся, приголубить ся,
цілує, гладить, ласкотить,
і всі сугави розшрубуйє,
і мізком так завередує,
що сей для жінки все творить.

Длятого то виводить Котляревський на сцену богині, котрим і на гадку не впаде якась загальна справа, а котрі цілком поводують ся своїми примхами. Так Юнона, баба дуже недобра, старає ся намовами і інтригами погубити Енея задля марниці. Венера знов держить сторону Енея і хоть старшиньством меньша, надробляє своєю красою, аби лиш єї коханець не пропав. Задля таких жіночих примх терпіли дуже публичні справи. Можемо поминути вже всі иньші божища, бо і з сего бачимо докладно, о що властиво Котляревському ходило.

Супроти таких богів-керманичів державних (кріль!) і богів-чиновників люди мов меч в їх руках. Зпоміж людий визначнійший тип Еней. Се справдешній козак. Парубок молодий, підприємчивий, що не лякає ся леда чого, хитрий. Як Еоль став єго переслідувати, він не кланяє ся Еолеви, а удає ся просто до старшого Нептуна і виграє справу. Характеристичне те, що Еней підкупством приєднує Нептуна на свій бік. Побачивши пожар своїх кораблів, він зразу тратить голову, але відтак вилаявши всіх богів і обіцявши подарунки виграє знов справу. Він гуляка, якого сьвіт не бачив, любить випити, любить до жєнщини залицяти ся — по козацьки, без гадки, щоб з ними одружити ся. Але він оден

межи троянсько-українською громадою, що все таки бажав щось зробити, а решта его товаришів се люди без найменшої ідеї. Еней се представитель сяк-так тямущого на свій час Українця.

Та не лиш хибн богів керманців таї хибн таких Енейів, але і хибн народу взагалї висьміває Котляревський в своїй Енейїді, виявляє всі темні сторони тодішньої суспільности на верхи, аби тим чином промостити дорогу до поступу. І так описує він докладно порожне жите шляхти. Всї забави у панів на Україні складали ся після Енейїди з їди, а найбільше з пиятя; висшх ідей ні слїду. Котляревський малює гостину Енея у Дидони, у Ацеста або у Латина яскравими красками — всюди головна річ пиятика, без неї не обійшлоь нігде. Длятого то в Енейїді подибуємо єї так дуже часто, і се не пересада, не карикатура життя — се дійсна правда. Пили так, що ледви находили яке місце до сну, а звичайно де хто стояв, там і впав. З перепоею наступала і смерть. При тім не обходило ся також і без бійки, от як на поминках по заможнім панови Анхизї. Через пиятики минало ся богато добра в народї, вони взагалї представляють сумну хибу Руси. До забав належала ще музика і танці і всякі гри. Крім таких okazji, як гостина, поминки і др. описує Котляревський ще і досьвітки і вечерницї, де межи иньшими виступає і гра в карти, та де не обходило ся також без неморальности.

Женщини беруть участь лише в досьвітках та вечерницях; до звичайних забав вони приступу не мають. З сего висновок такий, що тоді становиско женщины (хоть би і у панів) було дуже підрядне.

Так представив Котляревський сумний стан Руси-України в тім зглядї; та ще ліпше і зовсім вже загално малює він той стан в образї пекла. Се правдивий образ, змальований яскравими красками, який виставив Котляревський перед очи своїх сучасників на те, аби побачили свої хибн і стали людьми; він першій кличе немов словами Тараса свого „Послания“: Схаменїть ся, будьте люди!

Із представлення пекла видно докладно, які наскрізь гуманні ідеї ворухили душу Котляревського, як він вступає ся за правдою і справедливою, за правим житєм, а як виставляє на загальну наругу людей негідних, дерунів, шахраїв, пявок людських. От пр. яка терпка іронія лежить в словах:

У нас хоть трохи хто тямущий,
 уміє жить по правді су щій,
 то той хоть з батька то здере!

А вже-ж найзавзятійше виступає Котляревський против війни. На однім місці зачисляє він війну до мирянських лих, що нас без милости морять; єї наслідки фізичні і моральні представляє він так:

Війна в кровавих ризах тут;
 за нею рани, смерть, увіча,
 безбожність і безчоловічча
 хвіст мантиї єї несуть.

В війні гинуть по неволі для *примхи князьків* душі людські. А на иньшій місці Котляревський знов відзиваєсь так;

Не зьвір я, людську кров пролити,
 і не харциз, людий щоб бити,
 для мене гидкий всякий бій!

Мимоходом лиш скажу, що тут добачаю сліди масонської науки, з котрою Котляревський добре був ознакомлений.

Задля гуманних ідей, якими пронята наскрізь Енеїда, остає ся поема у нас на завсіди величним твором.

А коли ще зважимо, що Котляревський помімо чужого сюжету вистачив єї таким богатим етнографічним кольоритом, що удержує душу безнастанно на Україні, знав як не мож ліпше одягнути свою Енеїду в звичаї і обичаї українського народу, умів єї з етнографічного боку зробити так наскрізь українською, що в ній бачимо всюди сей нарід з усіма єго верствами, з добрими і лихими сторонами, то мусимо єї уважати по емою національною в повнім того слова значіню. Тим вона нам дорога, тим вона для нас завсіди остане приманчива. Нема в Енеїді і одного такого місця, де ми хоть на хвилю могли-б призабути, що все, люди, обставини, ціле жите там українське. Скрізь порозкидувані ріжні натяки, щоб тим немов завсіди утримати читача в певности, що не в Олимпом, але таки в самодержавієм, не в Енеєм і Троянцями, але в Українцями він має до діла. Еней убраний як український парубок, що іде на танці, або як чумак, що вибирає ся в далеку дорогу. Бачимо українську паню, як вона їде в гостину, єї ридван, кінних провідників, козаків, єї машталіра. Ми запівнаємо ся з ношею Українців, з мешканєм, з гостинами, забавами, сва-

танеш, з ліками народними, особливо на похмілє. Чуємо їх пісні, як плывуть морем. Одним словом в нашій літературі нема такого твору, де, як в Енеїді, були-б так плястично змальовані всі обставини і саме жите нашого народу того часу.

Енеїда переповнена також історичними споминами українськими, а слова Котляревського переповнені тут такою щирою теплотою, яку можна подибати лиш у найбільших патріотів. Се не „інстинктове“ українофільство, отже несвідоме задачі і цілі народолюбство, се щирій патріотизм. Тим то стаєсь Енеїда ще більше руською, вона доказує, що думки про відрубність і самостійність руського народу не перевелись і тоді в памяти добрих снів України. Серед загального сьміху, віддихаємо на тих місцях вгадкою про ліпші часи; се дуже поважні місця, бо там сьміх перемішаний з слезами. І так Троянці плывучи морем

— кургикали пісеньок
 козацьких, гарних запорожських.
 Про Сагайдачного сьпівали,
 либонь сьпівали і про Січ.
 Як в пікінери набирали,
 як мандрував козак всю ніч.
 Полтавську славили Шведчину,
 і неня як свою дитину
 з двора провадила в поход.
 Як під Бендерю воювали;
 без галушок як помирали
 колісь, як був голодний год.

На иньшій місци Котляревський подаючи нам устрій військовий козацький, очевидячки любує ся ним і кінчить свій опис мнорозначними словами:

Так вічної памяти бувало
 у нас, в Гетьманщині колісь,
 так просто військо шикувало,
 не знавши: стой, не шевелісь!
 Так славнії полки козацькі
 Лубенський, Гадяцький, Полтавський
 в шапках було як мак цвітуть.
 Як глянуть, сотнями ударять,
 перед себє списі наставлять,
 то мов мітлюю все метуть.

А описуючи похід війська уміє він своїми чудовими порівняннями викликати перед нашу уяву колишні славні часи козацькі :

Мезентій наперед Тиренський
 пред страшним воїнством гряде —
було полковник так Лубенський
 колись к Полтаві полк веде
 під земляні Полтавські ваги.

Цекул Пренестський Коваленко
 в Латію з військом также пхавсь —
так Сагійдичний з Дорошенком
козацьким військом величавсь.

За сими плентавсь розбішака
 Нептунів син сподар Мезап,
 до бою був самий собака,
 боєць, ярун і задирака,
 стрілець, кулачник і рубака,
 і дужий був з його хлопак.
 В виски було кому як впнеть ся,
 той насухо не оддереть ся —
такий Ляхам був Желізняк!

А як багато говорять нам отсі слова :

Так кончили жизнь козарлюги,
 зробивши славні услуги
 на вічність памяти своєї — ?!

З того часу говорячи словами Котляревського :

ми всі, як бач, народ хрещений,
 волочим ся без талану.

Та не лиш в тих споминках проявляє ся горячий патріотизм Котляревського. Він бачив добре, в чім лихо, і проте кличе :

Де общее добро в упадку,
 забудь отця, забудь і матку,
 лети повинність ісправлять,

бо він знав добре, що

Любов к отчизні де героїть,
 там сила вража не устоїть,
 там грудь сильніша від гармат.

Прочитавши Енеїду уважно, бачимо, що вона переповнена гуманними ідеями, любовю до всього рідного; в ній подивляємо велику силу фантазії і незрівняний гумор автора; в ній бурхаво дійсно, оточуюче автора життя, живе життя, змальоване незвичайно пластично. Таке представлення сего життя на основі всесвітнього сюжету без патріотично-національних деклямацій робить Енеїду твором справді літературним, твором всесвітньої літератури, а що то життя було повне згнилизни, то мусіла вийти сатира на се життя, котра вправді серед даних обставин поневолі ховала ся поза імена богів та героїв Вергілієвих, але осягнула свою ціль, бо застала всіх із загальних хиб часу сьміяти ся. Насьмішка єго добродушна, він не картає як публіцист або проповідник-мораліст, лиш представляє все з сьмішного боку і то так, що висьміяний і не чує, що сам з себе сьмієть ся. Тим заразом стає нам ясно, чому Котляревський перелицював Енеїду.

Енеїда се перший реальний твір нашої літератури, реальний не лише своїм предметом, але реальний своєю формою і мовою. Многозначні отсі слова Котляревського:

І я прощаюсь з небесами,
пора спуститись до землі.

Спустившись раз „з неба“, треба було заговорити з м о в о ю зрозумілою людям живою мовою, і се зробив Котляревський свідомо, а *свідомість ціли* бє в очи з кожного вірша. Він висьміває стару схолястичну школу, де вчили на Піярській граматці, трійчаткою приганяли, субітки давали; покінчивши з латиною і схолястиком звертає ся так само против домородного, письменського, скубентського, філософського язичія, а пише такою мовою народною, що єї ще і сьогодні подивляти мусимо.

З того розбору Енеїди виносим переконанє, що Енеїда є дійсною перлою нашої літератури і остане нею, поки рід руський живе. Коли ми розглянемо ся в нашій літературі, то мало найдемо ми таких творів, про котрі могли-б ми подібне сказати. Бо до того, щоб бути монументальним твором як Енеїда, не вимагає ся багато задрукованого паперу, але г л у б и н и гадок, гадок, що ворують цілу суспільність, цілу людськість, ідей, що мов зорі просьвічують вже не поодинокому народови, а людськості в єї боротьбі о поступ, о зближенє до ідеалу людськості, котра покликана до поступу; порушенє всего, що так сказати-б, становить саму люд-

ськість. Всім тим вимогам відповідає Енеїда в повній мірі, а суд наш про ню ствердив сам нарід, що і доси, коли вже 100 літ минуло від часу, як вона появилася, читає і перечитує її наново, бо вона завсїгди остає ся найтипичнішим зображенєм свого часу, на яке не здобули ся тоді навіть иньші значнійші літератури.

Нічо, зовсім нічо не вадить і не уймає її великого значія здогад, що Котляревський при її писаню ішов за Осиповим, бо як раз ніщо так, як докладне порівнане обох Енеїд, не виявляє нам ліпше величезного таланту Котляревського, супроти котрого стоїть Осипов як простий писака. Се покаже нам хоч би отсей приклад.

У Осипова пр. є місце:

Одинъ изъ той толпы бродящей
Троянцевъ бѣдныхъ горемыкъ
знатокъ во всемъ былъ настоящій,
на сквозь все видѣлъ напрямикъ.
Изъ всѣхъ ихъ былъ вовсе умнѣе,
догадливѣе, смышленѣе,
при томъ дѣлецъ и книгочей;
проворъ мужикъ и не бездѣльникъ,
смѣкало, знахаръ и волшебникъ,
колдунъ и сильной ворожей.

Самой былъ наученъ Минервой
пронырствамъ и пролазамъ всѣмъ,
и въ томъ мудрецъ былъ самой первой,
въ проворствѣ ни кому ни въ чемъ
не уступалъ никакъ не мало і т. д.

Се місце у Котляревського читаємо так:

Один з Троянської громади
насупивши ся все мовчав,
і дослухавши ся поради
цїпком все землю колупав.
Се був пройдисьвіт і непевний
і всім *відьмам* був родич кривний,
упир і знахур ворожить.
Умів і трясцю одшептати
і кров христянську замовляти
і добре знав греблі гатити.

Бував і в Шльонському з волами,
нераз ходив за сілю в Крим,

т а р а н і торгував возами,
 всі ч у м а к и братались з ним.
 Він так здавав ся і пікчемний,
 та був розумний як письменний,
 слова так синяв як горох.
 Уже в чім, бач, порохувати,
 що розказать — йому вже дати;
 ні в чім не був страхополох.

От і плястика, от малюнок, що і сліпий его намацає. Ми Не-
 отесу таки просто бачимо, як він цілком землю колупає, як він
 трасцю відшептує, ми з ним воли женем на Шлеск, і в Крим за
 сілю їдем, і тараню продаєм — ми не віримо на слово, але таки
 переконались самі, що се пройди́сьвіт великий. Такого образу у
 Осипова нігде ні одного не найти.

Зібравши все до купи, бачимо, що в Енеїді і у всіх творах
 Котляревського пробивають ся отсі три головні провідні думки:
 1. Він пропагує гуманність і п'ятує проте всякі неморальні
 вчяки, а стає в обороні упосліджених і покривджених; 2. він
 стає в обороні національних прав українського народу, за его
 відрубність і самостійність в мові, звичаях, обичаях і т. п. Бо-
 гато місць Енеїди дає зовсім певну підставу думати, що в ній
 представлені особливо злидні України, які вона тоді в кождім
 згляді терпіла від російської адміністрації, як і взагалі відно-
 сини України до Москви, хоть з другого боку Котляревський ви-
 являє щиро свій державний патріотизм і свою льюальність. 3. Він
 повстає против фальшивого смаку в літературі і вимагає, щоб
 у творах літературних виявлялась народність.

Таким чином зробив Котляревський перелом в нашій лі-
 тературі, звернув з дороги славенщини, зробив літературу на-
 ціональною і реальною, він став на чолі новітньої нашої лі-
 тератури.

Твори его мали величезний вплив на цілу Русь-Україну;
 приняли їх з ентузіазмом, читають їх і тепер з таким самим за-
 палом. А Шевченко, котрого всі уважаємо речником душі народ-
 ної, цінив твори Котляревського, а особливо Енеїду так дуже
 високо, що висказав з душі українського народу в своїй пісні
 на вічну пам'ять Котляревського такі памятни слова:

Будеш батьку панувати,
поки живуть люди,
поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть !

І певно, що Русь-Україна не забуде ніколи того, що про-
мостив їй дорогу до нового культурного життя і величати-ме Ко-
тляревського завсїди з таким запалом, як сьогодні в день столїт-
ного ювілею Енеїди.

